

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь—магістр

на тему:

«ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЩОДО УЧАСТІ ЖІНОК В ПОЛІТИЦІ»

Виконала: студентка 2-го року навчання
напряму підготовки
054 «Соціологія»
Ярош Марта Олегівна

Керівниця: Марценюк Т.О.
кандидатка соціологічних наук,
доцентка кафедри соціології НаУКМА

Рецензент: Костюченко Т. С.
Кандидатка соціологічних наук
Старша викладачка кафедри соціології НаУКМА

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК: _____

«___» _____ 2022 р.

Київ–2022

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДО УЧАСТІ ЖІНОК В ПОЛІТИЦІ	7
1.2 Законодавча база щодо залученості жінок у політику в Україні... 13	
1.3 Залученість українок до політичного життя	15
1.3.1 Залученість жінок до Верховної Ради	18
1.3.2 Залученість жінок до Кабінету Міністрів.....	20
1.3.3 Жінки в політиці на місцевому рівні	22
1.4 Динаміка громадської думки щодо участі жінок в політиці	23
1.5 Перешкоди політичній діяльності жінок.....	26
РОЗДІЛ 2. ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЩОДО ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ЖІНОК.....	30
2.1 Методологічні засади дослідження	30
2.2 Громадська думка щодо політичної участі жінок	32
2.3 Чинники ставлення до участі жінок в політиці.....	38
ВИСНОВКИ.....	42

ВСТУП

Рівний доступ жінок та чоловіків до участі в політичній діяльності є важливою складовою розвитку гендерної рівності, функціонування демократії та захисту прав людини, так як це відкриває жінкам доступ до владних повноважень та можливості прийняття владних рішень.

Ряд міжнародних зобов'язань декларують забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у політичному процесі. Зокрема, в Україні ратифіковано основні міжнародні документи, як Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Пекінська декларація та Платформи дій. В Угоді про асоціацію «Україна – ЄС» йдеться про 6 директив, у яких йде мова про недискримінацію та забезпечення рівності, серед яких і рівне ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності. У вересні 2019 року Президент України Володимир Зеленський підписав указ про дотримання 17 Цілей Сталого Розвитку України на період до 2030 року, серед яких є і гендерна рівність та припинення дискримінації проти жінок та дівчат.

На національному рівні, українське законодавство містить низку законів, що забезпечують гендерну рівність. Зокрема вона гарантується статтею 24 Конституції України. В 2005 році було прийнято закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Окремі аспекти законодавства передбачають збільшення залученості жінок до політики. Зокрема, у 2019 було ухвалено Виборчий кодекс, який передбачає гендерну квоту у 40 %. Однак, ця квота стосується лише формування списку на момент реєстрації.

Однак, з огляду на порівняльну статистику країн можна побачити, що рівень залученості жінок до політики лишається досить низьким. Так, за даними Міжпарламентської спілки (IPU, 2022) Україна має 20.3% жінок займає 116 (зі 187) місце за кількістю жінок у парламенті. За результатами

Звіту з глобального гендерного розриву за 2021 рік (The Global Gender Gap Report), підготовленого Світовим економічним форумом, Україна займає 103 місце у рейтингу політичних прав та можливостей, що вказує на нестачу регулювання гендерних відносин у політичній сфері. У 2020 році Україна була на 83 сходинці. Отже, політичні процеси в Україні лишаються гендерно незбалансованими, зберігається переважання чоловіків.

Результати досліджень вказують на те, що відбуваються поліпшення у ставленні українців до участі жінок у політиці. Марценюк, Оксамитна (2019) проаналізували динаміку громадської думки стосовно участі жінок у політиці та зазначають, що «близько третини респондентів стабільно підтримують думку про необхідність не менше половини жінок серед народних депутатів і навіть спостерігається тенденція до певного статистично значущого зростання від 34 % у 2007 р. до 37 % у 2018 р». Однак, незважаючи на покращення, ставлення до участі жінок у політиці залишається неоднозначним.

Рівний доступ чоловіків та жінок до політичної участі є важливою складовою демократичного суспільства. У зв'язку з євроінтеграційними процесами в Україні важливим є знання про актуальні настрої в суспільстві щодо політичної участі жінок. Актуальність цієї роботи зумовлена також і проведенням місцевих виборів у 2020 році, на яких вперше була застосована 40% гендерна квота.

Об'єктом дослідження є доросле населення України (за винятком окупованих територій). **Предметом** дослідження є громадська думка українців щодо участі жінок у політиці. **Метою** дослідження було з'ясувати громадську думку українців щодо участі жінок у політиці. Для досягнення мети передбачено виконання таких **завдань**:

1. Узагальнити дослідження щодо залученості жінок до політики в Україні;
2. Опрацювати українське законодавство стосовно рівного доступу

жінок та чоловіків до політики;

3. З'ясувати особливості ставлення українців до збільшення жіночого представництва в політиці;
4. Виявити соціально-демографічні фактори, що впливають на ставлення до участі жінок в політиці.

В ході дослідження було висунуто такі **гіпотези**:

- Н1: Жінки демонструють більшу підтримку участі жінок в політиці ніж чоловіки
- Н2: Індивіди молодого та середнього віку більшою мірою підтримують участь жінок в політиці аніж індивіди старшого віку
- Н3: Індивіди з вищою освітою демонструють більшу підтримку участі жінок в політиці ніж чоловіки
- Н4: У Західному регіоні спостерігається більш схвальне ставлення до участі жінок у політиці

Теоретична частина роботи включає аналіз гендерного виміру участі жінок у політиці (І. Чикалова, О. Темкіна, Т. Мельник), а також концептів вертикальної й горизонтальної сегрегації, а також гендерованості інституту політики (М. Кімел). В роботі використано законодавство щодо участі жінок у політиці, зокрема міжнародні зобов'язання взяті Україною та українське законодавство. Окрім того, було використано результати існуючих досліджень громадської думки стосовно участі жінок в політиці (Т. Марценюк, С. Оксамитна, Т. Костюченко), а також результати досліджень перешкод, які заважають їхній активній політичній участі (М.Скорик, О. Неманежина).

Емпіричну частину роботи складають результати репрезентативного для населення України опитування громадської думки, що було проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у листопаді 2020 року (n=2000). Для перевірки гіпотез було застосовано описові статистики та множинну лінійну регресію. Залежною змінною є

індекс ставлення до участі жінок в політиці, предикторами виступили соціально демографічні- змінні: стать, вік, регіон, рівень освіти.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДО УЧАСТІ ЖІНОК В ПОЛІТИЦІ

1.1 Гендерний вимір участі жінок в політиці

Політика є тією сферою, що надає доступ до владних повноважень і має значний вплив на суспільне життя. Для розбудови суспільства гендерної рівності важливим є рівний доступ жінок та чоловіків до економічних, соціальних, культурних та політичних прав. Однак, саме у сфері політичної участі спостерігається суттєвий гендерний дисбаланс та нерівність статей. Тому гендерний вимір політичної участі є важливим складником для аналізу стану рівності у суспільстві.

Гендерний вимір політичної участі жінок привернув увагу західних дослідників у 1970-х роках. У контексті розвитку феміністичного руху й розширення прав жінок, все більша їх кількість виражала інтерес у політичній діяльності. Однак основний дискурс політичної теорії лишався незмінним та виключав жінок та їх інтереси з політичної теорії. Протягом багатьох років жінки лишались виключеними з публічної сфери. Це призвело до ігнорування їх політичної участі. Ще з часів античності вважалось, що біологічні та культурні особливості не дозволяють жінкам займати позиції у владних структурах. Існувала чітка дихотомія між публічним та приватним і жінкам відводилась саме сфера приватного. Політика стала тією сферою, де голос мали лише чоловіки. У 1970-х роках, поширення феміністського руху привернуло увагу до питань, пов'язаних з репрезентацією інтересів жінок у політиці. Однак, «незважаючи на зростання в геометричній прогресії обсягу феміністичних досліджень у політичних науках, центральний дискурс політичної теорії довгий час залишався недоторканим. Вона продовжувала конструюватись таким чином, начебто жінки та їх групові політичні інтереси концептуально несумісні з політичним дискурсом» (Чикалова, 2001, с. 82-84).

Феміністична модернізація політичної теорії полягала в тому, що дослідники почали задаватися питанням про те, яким чином гендер конструює політичний досвід, а також яким чином поєднання гендеру та раси, класу та етнічності впливають на політичну свідомість (Чикалова, 2001). Також було переглянуто традиційну дихотомію публічного та приватного простору, що призвело й до перегляду самого концепту політики. К. Міллет (цит. за Чикалова, 2001) запропонувала перенести акцент в визначенні політики на «взаємовідносини засновані на владі».

Ряд дослідників розвинули думку про взаємозв'язок гендеру та влади (Коннел, Кімел). М. Кімел в роботі «Гендероване суспільство» зазначає, що в основі гендерних відносин знаходиться не відмінність, а нерівність. М. Кімел стверджує, що влада не породжена гендерними відмінностями, а навпаки, гендерні відмінності породжені владою. На думку науковця, влада не є атрибутом окремих індивідів, певним набутком, а є властивістю групового соціального життя. Гендер є символом влади, яку чоловіки як група мають над жінками. Жінки як група не наділені владою і не відчують себе при владі. Це пов'язано з тим, що «гендер так само є частиною інститутів, як і складовою нашої ідентичності» (с. 145). Інститути самі по собі не є гендерно-нейтральними. В інститутах «створюються гендеровані нормативні стандарти та насаджується гендерована інституційна логіка» (с. 146). Також і індивіди, які займають місця в цих інституціях, так само є гендерованими. Маскулінність розглядається як стандарт. В свою чергу, гендеровані інституції відтворюють гендерну нерівність. Отже, хоч деякі чоловіки й можуть не відчувати себе «при владі», однак саме суспільство є гендерованим, підтримуючи владу чоловіків, як групи (2003, сс. 145-154).

На думку дослідниць, існуючі пост-радянські гендерні контракти не сприяють жіночій політичній активності. Гендерний контракт – контекстуально зумовлений, ієрархічно структурований зразок взаємодії

статей (Темкина & Роткирк, 2002, с. 6). Домінуючим гендерним контрактом Радянського Союзу була працююча мати – жінка, яка працює повний день, займається вихованням дітей та веденням домашнього господарства, так зване «потрійне навантаження» (Темкина та ін, 2002). Однак, цей контракт не передбачав жіночого прагнення до кар'єри. Особливо це вплинуло на залученість жінок у політичну сферу. Політика традиційно вважалась чоловічою справою, а у випадку жіночої політичної активності відтворювались уявлення про традиційну жіночу роль, так як основними сферами їхньої діяльності були питання материнства, родини, дитинства. Таким чином, гендерний контракт відтворювався й на рівні політичного (Здравомыслова Е. А., Темкина А. А., 1996).

Т. Мельник стверджує, що участь у виборах для чоловіка та жінки є напрямом відтворення гендерної сутності, бо «вибори детерміновані гендерним статусом їх учасника, гендерною ієрархією в суспільстві, моделями гендерної поведінки громадян, гендерною належністю виборців, вбудованою в структуру всіх інститутів поряд з національною, класовою належністю, яка відповідно задає тональність у системі реальних соціальних відносин “панування – підкорення”» (2004, с 235). Ці фактори впливають безпосередньо на результати виборів до парламенту та органів місцевого самоврядування.

Виділяють три рівні аналізу залучення жінок до політики: макрорівень (суспільний), мезорівень (партійний) та мікрорівень (індивідуальний). На макрорівні розглядаються чинники, пов'язані з суспільним сприйняттям жінок у політиці, та пов'язаними з цим гендерними стереотипами. До мезорівня відносяться партійні та організаційні чинники, а до мікрорівня – індивідуальні чинники: бажання та навички жінок (Марценюк, 2019б). Було досліджено чинники участі жінок у політичній діяльності. Серед них виділяють політичну соціалізацію, структурні та біографічні фактори. По-перше, жінки та чоловіки мають

різну політичну соціалізацію, що призводить до різного ставлення до політики й політичної активності загалом. Хлопчиків орієнтують на рішучість, досягнення цілей, в той час як для дівчат схвалюється залежна поведінка та піклування про оточуючих. Політика лишається сферою, в якій ролі жінки не узгоджуються. До структурних факторів належать нерівність розподілу ресурсів, нерівність у сфері освіти, різниця у прибутках та нижча представленість жінок у тих сферах, де фактично відбувається рекрутинг до політики. Біографічні фактори пов'язані з особливостями жіночого досвіду, веденням домашнього господарства та піклуванням за дітьми, яке традиційно розглядається як «жіноча» сфера. Тому жінки частіше приходять у політику у більш пізньому віці (Темкіна, 1996).

Дослідники зазначають, що на доступ жінок до політики впливає й виборча система. Результати досліджень демонструють, що країни з пропорційною виборчою системою мають більший відсоток жінок у порівнянні з одномандатними округами (Matland & Studlar, 1996). О. Ярош зазначає, що при цьому важлива гендерна збалансованість виборчих списків та гендерна чутливість політичних партій як суб'єктів виборчого процесу (2018). До такого ж висновку приходять й Р. Дж. Музер. Аналізуючи представництво жінок у пострадянських державах, дослідник приходять до висновку, що до пропорційної системи додається ще й фактор політичних партій. Тобто, певні партії є більш дружніми до кандидаток. Також, має вплив й низька організованість жіночих рухів в середині партій, тому жінки не мають достатніх важелів впливу на прийняття рішень (2003).

Дослідниці визначають такі чинники, що забезпечують переваги чоловіків при входженні в політику:

- Історична традиція чоловічого домінування
- Зосередженість власності та ресурсів поміж чоловіків
- Обмежений гендерний світогляд

- обмеженість політичних поглядів і пріоритетів лідерів жіночих організацій
- поширення традиційних поглядів, розподіл «приватної» сфери як жіночої та «публічної» як чоловічої (Мельник, 2004, с. 239).

Чоловіки є «гомосоціальний адмінресурсом», та мають сильні відлагоджені міжособистісні зв'язки по вертикалі й горизонталі (Мельник, 2004, с. 240). Тому жінкам важче увійти у вже налагоджену схему. Це підтверджують й результати мережевого дослідження: «локальна важливість жінок в українських політичних елітах значною мірою залежить від їхньої вкоріненості у мережі чоловіків» (Костюченко та ін., 2014).

Одним із явищ, що спричиняють нерівномірну представленість жінок у політиці є гендерна сегрегація. Вертикальною сегрегацією називається явище, при якому «жінки і чоловіки нерівномірно розподілені за посадами та статусами всередині певної галузі або установи» (Маєрчик, 2017 с. 90).

Горизонтальна сегрегація – переважання людей однієї статі у певному сегменті ринку, тобто поділ професій на «жіночі» та «чоловічі» (Маєрчик, с. 84). Гендерну сегрегацію та пов'язане з ним явище «скляної стелі» описує Дж. Лорбер (Lorber, 1995) у праці «Парадокси гендеру» (Paradoxes of gender). Робота, яку виконують жінки та чоловіки не є «різною, але рівною». Навпаки, жіноча робота є нижче оплачуваною та менш престижною. На думку дослідниці, жінки розглядаються як потенційні керівниці лише у сферах, що лежать у зоні турботи інших жінок, наприклад освіта чи медицина. Жіночі досягнення у «чоловічих сферах» залишаються невидимими. Також дослідниця зазначає, що під час вибору керівника/керівниці чоловіки розглядаються як ті, хто здатен репрезентувати інтереси спільноти, в той час як жінки можуть репрезентувати лише жіночу думку. Це призводить до того, що навіть у так званих жіночих сферах, як соціальна робота, чоловіки займають керівні

посади. Жінки у сферах, де більшість працівників чоловіки, рідко досягають керівних позицій (с. 226).

З гендерною сегрегацією пов'язане явище скляної стелі при якому жінки досягають певної позиції і не можуть просунутися далі, попри амбіції, мотивацію та здібності. (сс. 227-230). Сегрегація та «скляна скеля» є взаємопов'язаними та зумовлюють одне одного. На це явище звертав увагу і М. Кімел (2003). Скляною стелею М. Кімел називає сукупність «штучних бар'єрів, які виникли на ґрунті світоглядних чи організаційних упереджень та які заважають кваліфікованим індивідам просуватися службовою драбиною в межах своєї організації і обіймати посади управлінського рівня» (с. 287).

Скандинавські країни часто згадуються як гарні зразки інституціоналізації гендерної рівності в суспільстві, зокрема у політичній сфері. Д. Далеруп (D. Dahlerup) у роботі «Від малої до великої меншини: жінки в скандинавській політиці» (From a Small to a Large Minority: Women in Scandinavian Politics) наводить процес участі жінок у політичній сфері у Скандинавських країнах. Дослідниця зазначає, що жінки як меншина у політичному світі стикаються з такими проблемами, як вищий відсоток припинення діяльності, виключення з інформаційної мережі, рольові конфлікти, нижчий відсоток підвищення та інші. Слід зазначити, що деякі з цих проблем є наслідком не лише зайнятості у політичній сфері, а й загалом статусу жінок у патріархальному суспільстві. Політикині часто змушені доводити, що вони такі ж здібні, як і політики. Д. Далеруп зазначає, що питання жінок у політиці увійшло у політичний дискурс скандинавських країн, що призвело до збільшення можливостей жінок загалом, а не лише жінок, задіяних у політиці (1998).

Отже, дослідниками було розглянуто взаємозв'язок гендеру та влади та гендерованість інститутів, зокрема й політичного. Було виділено ряд чинників, що заважають політичній участі жінок, серед них політична

соціалізація, структурні чинники (нерівність у ресурсах, освітня нерівність) та біографічні фактори. Також було розглянуто явища вертикальної та горизонтальної гендерної сегрегації, при яких спостерігається нерівномірний розподіл жінок та чоловіків всередині певної галузі.

1.2 Законодавча база щодо залученості жінок у політику в Україні

В Україні ратифіковано основні міжнародні документи щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Серед них «Цілі сталого розвитку» (2017) та Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1997). Згідно з цими угодами, гендерна рівність має бути одним із пріоритетних напрямків розвитку державної політики. У вересні 2019 року Президент України Володимир Зеленський підписав указ про дотримання 17 Цілей Сталого Розвитку України на період до 2030 року, серед яких є і гендерна рівність та припинення дискримінації проти жінок та дівчат.

Також, в Україні існує законодавча база, що має на меті розширення доступу жінок до політичної діяльності. Стаття 24 Конституції гарантує рівність прав і свобод та забороняє обмеження за ознакою статі. У статті зазначено: «Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї» (Верховна Рада України, 1996). Також, у 2005 році було прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який передбачає утвердження гендерної рівності та недопущення дискримінації за ознакою статі. Відповідно до статті 15 Закону, політичні партії та виборчі блоки під час висунення кандидатів у народні депутати України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі передбачають представництво жінок і чоловіків у відповідних виборчих списках (Верховна Рада України, 1996).

В 2015 році була принята поправка до закону «Про політичні партії», яка передбачає законодавчу квоту у 30% (Верховна Рада України, 2015). Окрім іншого, даний закон передбачає гендерно-правову експертизу законодавства та представництво жінок у виборчих списках. Однак, прогалиною закону є те, що партії можуть відносити жінок-кандидаток у непрохідну частину списку, а отже їх шанс потрапити до Верховної Ради є низьким. Відповідно Закону України «Про місцеві вибори» у 2015 році гендерна квота у 30% була запроваджена також і для місцевих виборів (Верховна Рада України, 2015).

У квітні 2018 року Кабінетом Міністрів України було ухвалено Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року. Зокрема, дана програма передбачає удосконалення існуючої нормативно-правової бази, удосконалення механізму проведення гендерно-правової експертизи, внесення гендерної складової до програми реформ та зменшення гендерного дисбалансу у сфері державної служби (Кабінет Міністрів України, 2018).

У 2019 році Верховною Радою було ухвалено Виборчий кодекс України, який передбачав, що у кожній п'ятірці партійного виборчого списку мають бути як чоловіки, так і жінки (не менше двох кандидатів кожної статі). Таких квот партії мають дотримуватися при формуванні загальнодержавного та регіональних виборчих списків кандидатів у депутати (Верховна Рада України, 2019). Зокрема, у статті 341 «Виборчі списки кандидатів у депутати» зазначено: «При формуванні загальнодержавного та регіональних виборчих списків кандидатів у депутати партія повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і т.д.) кожного виборчого списку як чоловіків, так і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі)» (Верховна Рада України, 2019). Новий виборчий кодекс набрав чинності з 1 січня 2020 року (Репик, 2020).

Отже, аналіз українського законодавства демонструє, що за останні роки відбувся ряд позитивних зрушень у напрямку забезпечення гендерно збалансованого представництва у політиці. Спостерігається трансформація законів щодо гендерної рівності в політиці. Відбулася зміна від декларативного забезпечення рівності прав до введення механізму гендерного квотування на загальнодержавному та місцевому рівнях.

1.3 Залученість українок до політичного життя

Незважаючи на існуючу законодавчу базу, в Україні існує недопредставленість жінок в політичній сфері, на що вказують дані міжнародних звітів, у яких залученість жінок до політичного життя розглядається як важливий показник гендерної рівності в суспільстві.

За даними Міжпарламентської спілки (Inter-Parliamentary Union, 2022), Україна займає 116 місце (зі 187) за кількістю жінок в парламенті. Нині в українському парламенті 20.3% жінок. Також, за даними Міжнародного звіту з глобального гендерного розриву (The Global Gender Gap Report) , що фіксує глобальний гендерний розрив, станом на 2021 рік Україна займає 74 місце в загальному рейтингу та 103 місце у рейтингу політичних прав та можливостей. Серед 4 показників, що формують рейтинг, ситуація з політичною репрезентацією найгірша. Ми спостерігаємо покращення показників у порівнянні з минулим роком (у 2020 році Україна займала 83 сходинку). Отже, політичні процеси в Україні лишаються гендерно незбалансованими, зберігається переважання чоловіків.

Існують два способи втілення політики рівних прав та можливостей – «дія знизу» та «дія згори». Дія знизу передбачає існування сильного жіночого руху, здатного лобіювати збільшення залучення жінок. Дія згори відбувається на рівні державної політики та ставлення партії до гендерної рівності (Марценюк, 2019). Також, існують повільний та швидкий шлях у

політиці гендерної рівності. Повільний, традиційний шлях займає багато років. Ним користувалися Скандинавські країни. Це пов'язано з тим, що жінки мають менше ресурсів, тому потрібен час, аби підготувати жінок до входження в політику та позбавити суспільство упереджень. Однак, зараз країни не мають стільки часу. Тому, застосовується швидкий шлях, який передбачає застосування позитивних заходів (або компенсаційних дій). До них відносяться:

- «визначення завдань, цілей або квот участі жінок у видах діяльності чи секторах, де жінки мало представлені;
- сприяння доступу жінок до ширших можливостей в освіті, професійному навчанні та зайнятості в «нетрадиційних» для жінок секторах;
- заходи для забезпечення швидкого кар'єрного зростання (наставництво чи менторство, залучення жінок до вже створених мереж);
- інформування й заохочення роботодавців до найму і просування жінок;
- створення умов праці так, щоб це відповідало потребам працівниць із сімейними обов'язками;
- сприяння більшому розподілу професійних, сімейних і громадянських обов'язків між чоловіками й жінками тощо» (Марценюк, 2019а).

Як було зазначено, одним із видів позитивних дій є гендерні квоти. Гендерні квоти передбачено Законом України про «Політичні партії України» (2013), та «Про місцеві вибори» (2015). Законодавство передбачає 30% гендерну квоту в виборчих списках кандидатів. У 2019 було ухвалено

Виборчий кодекс, який передбачає гендерну квоту у 40 % (Виборчий кодекс України, 2019).

Дослідниці зазначають, що гендерне квотування сприяє оновленню системи рекрутингу та залученню соціально активних жінок, зміцнює принцип паритетності та сприяє створенню конкурентних можливостей між кандидатами різних статей (Троян, 2015), а також допомагає подолати структурні чинники нерівного доступу чоловіків та жінок до політики (Марценюк, 2019а).

Задля покращення доступу жінок до політики, в Україні реалізується низка проектів. Одним із них є проект «Жінки в політиці», що реалізується Жіночим консорціумом України. Він функціонує як веб сайт, який було започатковано у 2012 році для висвітлення учась жінок у виборчому процесі, а також результатів гендерного моніторингу парламентських виборів. Наразі сайт є платформою для висвітлення інформації про участь жінок в ухваленні рішень на міжнародному, національному і місцевому рівнях, а також їх позиції стосовно суспільно-значимих подій (Жінки в політиці, 2012).

Іншим проектом є «Жінки – це 50% успіху України». Це соціальний проект, спрямований на активізацію та підтримку жінок в громадському та політичному житті, врівноваження представництва жінок та чоловіків на ключових позиціях заради пришвидшення створення справді європейської моделі суспільства. Проект стартував із початком інформаційної кампанії під слоганом «Жінки – це 50% успіху України». Ініціатором проекту є Національний Демократичний Інститут, який є неприбутковою, неурядовою організацією, яка не пов'язана з жодною політичною силою. У рамках проекту відбувається ряд досліджень, направлених на вивчення політичної участі жінок (Інформаційний портал «Жінки – це 50% успіху України»).

Також, у 2011 році у Верховній Раді було створено Міжфракційне депутатське об'єднання «Рівні можливості», яке має на меті просування гендерної рівності покращення становища жінок у суспільстві, надання політиці рівних можливостей цілеспрямованості та системності, об'єднання зусиль законодавчої і виконавчої влади та громадянського сектору щодо просування прав жінок та сприяння процесу адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Об'єднання є діє на принципах самоврядування, є відкритим до приєднання інших народних депутатів та налаштоване на співпрацю з керівництвом Верховної Ради, депутатськими фракціями та комітетами Верховної Ради України, Адміністрацією Президента та Кабінетом міністрів України, іншими органами державної влади, громадськими організаціями та об'єднаннями (МФО "Рівні можливості").

Далі буде розглянуто участь жінок у політиці у Верховній Раді, Кабінеті Міністрів та місцевих радах.

1.3.1 Залученість жінок до Верховної Ради

З моменту здобуття Україною незалежності у 1991 році відбувалися зміни у рівні представленості жінок у політиці. Так, наприклад перше скликання Верховної Ради мало 12 жінок, що становило 2,5% від усього депутатського складу. Поступово цей показник зростав (*таблиця 1.1*) У другому скликанні Ради жінки становили 4,1% всього складу (18 з 436 депутатів), в третьому – 8% (38 з 477), в четвертому – 5,5% (28 з 509), в п'ятому – 8,7% (42 з 483), в шостому – 7,8% (42 з 541), в сьомому – 9,6% (46 з 478), у восьмому – 12% (56 з 468). У нинішньому, дев'ятому скликанні Верховної Ради 86 місць з 423 займають жінки, що становить 20.3% (Міжпарламентська спілка, 2022).

Таблиця 1.3.1 Динаміка кількості жінок у Верховній Раді України

Скликання ВР	Кількість жінок	Відсоток
1	12	2,5%
2	18 з 436	4,1%
3	38 з 477	8%
4	28 з 509	5,5%
5	42 з 483	8,7%
6	42 з 541	7,8%
7	46 з 478	9,6%
8	56 з 468	12%
9	86 з 423	20.3%

Джерело: за даними веб-порталу «Слово і Діло» (2020)

Після прийняття у 2013 році Верховною Радою закону про добровільну 30% гендерну квоту, на парламентських виборах у 2014 році тільки третина зареєстрованих партій дотрималася квоти. Закон не передбачав санкцій за недотримання квоти, а отже носив переважно декларативний характер (Морозова, 2021).

Вперше жінки в керівництві Верховної Ради з'явилися у восьмому скликанні: Оксана Сироїд стала заступницею спікера, а згодом Ірина Геращенко стала першою віце-спікеркою. У нинішньому скликанні Ради єдиною жінкою в президії є Олена Кондратюк, яка є заступницею спікера (Попович, 2020). На думку дослідників, ця суперечливість між задекларованим та дійсним станом речей свідчить про відсутність гендерного світогляду та розуміння механізмів його втілення (Мельник, 2004, с. 238).

Результати гендерного моніторингу парламентських виборів 2019 року проведеного Українським жіночим фондом разом з Національним Демократичним Інститутом демонструють, що серед кандидатів було 1315 жінок (23%) та 4515 чоловіків (77%). Більшість політичних партій дотримались квоти й середній відсоток представництва жінок був 32%.

Однак, переважно жінки представлені у другій половині списку, де вони мали менші шанси на обрання. Єдиною партією, де представництво жінок в першій половині списку є дещо вищим, ніж в другій, стала «Європейська солідарність» (Український жіночий фонд, 2019).

Представництво жінок у одномандатних округах було вдвічі нижчим ніж у списках – 17% проти 32%. Найвищий відсоток жінок серед кандидатів у одномандатних виборчих округах – в партії «Голос» (29%), «Опозиційний блок» (22%) та «Самопоміч» (20%). Найкраще жінки представлені серед кандидатів від партій у одномандатних виборчих округах Черкаської області (27%) та м. Київ (26%), а найгірше у Тернопільській області – 9%, Івано-Франківській – 8%, Кіровоградській – 7% та Закарпатської – 3%. У Волинській області, серед кандидатів від десяти партій у одномандатних виборчих округах – 0% жінок (Український жіночий фонд, 2019).

1.3.2 Залученість жінок до Кабінету Міністрів

Станом на сьогодні, Кабінет Міністрів України лишається гендерно незбалансованим. У перших двох урядах (В. Фокіна та Л. Кучми) було по одній жінці. в Кабміні Віталія Масола та Євгена Марчука серед понад 40 членів не було жодної жінки (Слово і Діло, 2019)

Кількість жінок в Кабінеті Міністрів дещо зросла в уряді Гройсмана. У період з 2014 до кінця серпня 2019 р. з 25 посад у Кабінеті Міністрів шість займали жінки-міністри (що становить 24% відсотки) (Чірілло, 2019). У складі Кабінету Міністрів уряду Гончарука було 6 жінок з 19 членів, що складає 31%. Тобто, формально квота дотримана. Однак, слід звернути увагу й на розподіл посад. Традиційно, жінки опікуються соціальними питаннями – освіта, медицина та інші, в той час як чоловікам доручено «hard politics» (Марценюк, 2019б). Це зберігається й у Кабінеті Міністрів Гончарука, де жінки-міністри відповідають за соціальну політику, охорону

здоров'я та освіти. Виділяється лише Оксана Макарова, яка стала міністеркою фінансів.

Станом на червень 2022 року, в уряді Шмигалья, що було сформовано у 2020 році є 3 віцепрем'єр-міністерки: Юлія Свириденко, Ірина Верещук та Ольга Стефанішина, а також 2 міністерки – Юлія Лапутіна та Лазебна Марина. Повну динаміку кількості жінок у Кабінеті Міністрів подано в таблиці 1.2 (Слово і Діло, 2020)

Таблиця 1.3.2 Динаміка кількості жінок у Кабінеті Міністрів України (1991-2022)

Уряд	Кількість жінок
Уряд В. Фокіна, 1991-1992	1 з 47
Уряд Л. Кучми, 1992-1993	1 з 38
Уряд В. Масола, 1994-1995	0 з 44
Уряд Є. Марчука, 1995-1996	0 з 47
Уряд П. Лазаренка, 1996-1997	1 з 46
Уряд В. Пустовойтенка, 1997-1999	3 з 44
Уряд В. Ющенко, 1999-2001	2 з 24
1 уряд В. Януковича, 2002-2005	0 з 22
1 уряд Ю. Тимошенко, 2005	2 з 24
Уряд Ю. Єханурова, 2005-2006	0 з 20
2 уряд В. Януковича, 2006-2007	0 з 36
2 уряд Ю. Тимошенко, 2007-2010	2 з 26
1 уряд М. Азарова, 2010-2012	1 з 37
2 уряд М. Азарова, 2012-2014	4 з 25
1 уряд А. Яценюка, 2014	1 з 21
2 уряд А. Яценюка, 2015-2016	2 з 20
Уряд В. Гройсмана, 2016-2019	5 з 26
Уряд О. Гончарука, 2019-2020	6 з 19
Уряд Д. Шмигалья	5 з 16

Джерело: за даними веб-порталу «Слово і Діло» (2020)

1.3.3 Жінки в політиці на місцевому рівні

За результатами аналізу місцевих виборів 2020 року, завдяки впровадженню гендерної квоти у виборчих списках до 22 обласних рад – загалом зареєструвалися 43,1% жінок, тоді як у 2015 році до обласних рад – тільки 29,9% (ЦВК).

Український Жіночий Фонд та Національний демократичний інститут (НДІ) провели гендерний моніторинг місцевих виборів. Результати демонструють, що жінки становлять 37% серед усіх депутатів місцевих рад різного рівня. Також, спостерігається вертикальна гендерна сегрегація, при якій на вищих рівнях влади спостерігається менше жінок. Зокрема, в обласних радах 28% жінок, а у сільських, селищних та районних ця цифра зростає майже до 40% (Український Жіночий Фонд, 2020).

Дослідниці зауважують, що найбільше квоти допомогли в тих громадах, де ситуація з представництвом жінок була найгірша. Зокрема, «у Житомирській та Тернопільській обласних радах, де було по 9,5% жінок, їхня частка виросла до 29,7% та 23,4% відповідно. В Ужгородській міській раді, де було лише 8,3% жінок, їх стало 23,7%. В Івано-Франківській та Черкаській міській радах, де було по 9,5% жінок, представництво виросло до 28,6% та 26,2% відповідно» (Марценюк, Тишко, 2021).

Таблиця 1.3.3 Частка жінок на посадах у результаті місцевих виборів 2020 року

Дані станом на 30.12.2020	Загалом кількість депутатів	Жінки, кількість	Жінки, %
Обласні ради	1659	457	28
Районні ради	5332	1831	34
Київська міська рада	120	37	31

Міські ради	11064	3640	33
Районні в місті ради	562	243	43
Селищні ради	10134	3841	38
Сільські ради	13760	5681	41
Разом	42631	15730	37

Джерело: Переваги та виклики застосування гендерної квоти під час місцевих виборів 2020 року в Україні (Марценюк, Тишко, 2019)

Отже, квоти показали свою ефективність на місцевих виборах 2020 року. При цьому, зберігається вертикальна сегрегація, адже чим вищий рівень рад, тим менший відсоток там жінок. Наприклад, в сільських радах кількість жінок становить 41% від загальної кількості, в міських радах ця цифра падає до 33%, а обласних – до 28%. Подібна тенденція спостерігалась і після виборів 2015 року, що демонструють дані аналізу проведеного інформаційно-аналітичним центром «RATING Pro» (2015). Тоді кількість жінок в місцевих радах складала 56%, міських - 29%, а обласних – 12%.

1.4 Динаміка громадської думки щодо участі жінок в політиці

Було проведено ряд досліджень, що стосуються як безпосередньо участі жінок в політиці, так і пов'язаних з цим аспектів, як наприклад позитивні дії. гендерні квоти та інше.

С. Оксамитна (2005) у роботі «Гендерні аспекти праці та політики у дзеркалі громадської думки» проаналізувала дані опитування «Громадська думка населення України про демократію», проведеного навесні 2005 р. Дослідження не має питань безпосередньо стосовно участі жінок у політиці, та все ж, результати демонструють, що 35% опитаних погоджуються з тим, що жінка не може суміщати кар'єру і виховання дітей. Дещо більше половини 55% не згодні з твердженням. Також, серед опитаних 47% не вбачали необхідності у спеціальному законі, який би гарантував рівність,

оскільки чоловіки і жінки і так мають рівні можливості у суспільстві. Серед чоловіків ця цифра становила 45% проти 40%.

Результати дослідження проведеного Національним Демократичним Інститутом (Лейк, Готофф, 2012) демонструють, що майже половина українців вважає, що кількість жінок, які обіймають виборні посади, недостатня. Таку думку поділяють 48% респондентів. Також, спостерігається більша підтримка політикинь жіноцтвом, в той же час майже половина опитаних чоловіків (46%) радше проголосували б за кандидата чоловічої статі: «Бажання голосувати за кандидатів жіночої статі більш виражене серед жінок, хоча таких жінок все одно менше ніж тих, які віддають перевагу кандидатам-чоловікам. Однак більшість жінок стверджує, що стать кандидата не має для них великого значення. Близько половини чоловіків радше проголосували б за кандидата чоловічої статі, у порівнянні з 12%, які віддають перевагу кандидатам-жінкам». 48% опитаних зазначили, що вважають кількість жінок в політиці недостатньою. «Серед перешкод, які заважають жінкам брати участь у політиці, українці називають центральну роль жінки у сім'ї, ймовірну відсутність у неї вільного часу та доступу до грошей і зв'язків, а також переконання, що чоловіки просто мають кращі шанси на перемогу».

У дослідженні «Жінки у політиці в Україні та Грузії: громадська думка і мережева підтримка» (Костюченко, Марценюк, Оксамитна, 2014) було використано дані репрезентативних досліджень, здійснених Київським міжнародним інститутом соціології, Інститутом соціології Національної академії наук України та низкою міжнародних дослідницьких організацій (Caucasus Research Resource Centers, International Republican Institute, Baltic Surveys Ltd. / The Gallup Organization). Результати аналізу демонструють, що «відбулося поступове зростання сприйняття жінок як рівноправних з чоловіками акторів у сфері політики» (Костюченко, Марценюк, Оксамитна, 2014). Так, зокрема, після розпаду Радянського

Союзу на початку незалежності України 38 % українців погоджувалися з тим, що у політиці краще обійтися без жінок, то станом на 2014 рік таку думку підтримали 16% респондентів. Також, спостерігалось і підтримка участі жінок у політиці. 56 % опитаних підтримують твердження про те, що участь жінок у політиці могла б покращити стан справ у структурах влади. Цю думку поділяють 65 % жінок та 45% чоловіків. Окрім того, жінок вважали достатньо кваліфікованими, аби займати політичну посаду: лише 17 % українців загалом вважають, що чоловіки є більш кваліфікованими, ніж жінки, щоб бути політиками.

Т. Марценюк та С. Оксамитна (2019) проаналізували динаміку громадської думки стосовно участі жінок у політиці та зазначають, що «якщо розглядати динаміку відповідей дорослого населення країни загалом, то можемо стверджувати, що близько третини респондентів стабільно підтримують думку про необхідність не менше половини жінок серед народних депутатів і навіть спостерігається тенденція до певного статистично значущого зростання від 34 % у 2007 р. до 37 % у 2018 р. Натомість статистично значуще зменшилася частка тих, хто хотів би бачити жінок-депутаток у кількості третини (з 22% до 15%) та менше третини (з 20% до 15%)». Спостерігається також і те, що жінки частіше (45%) підтримують думку про необхідність для жінок посідати не менше половини місць народних депутатів, серед чоловіків ця частка становить близько третини - 27%. Дослідниці вказують і на певні відмінності з огляду на вік, рівень освіти, місце проживання. Так, наприклад, існує тенденція, що зі збільшенням віку чоловіків зростає їхнє переконання, що жінок має бути близько половини.

Також, дослідниці (Марценюк, Оксамитна) звертають увагу і на ставлення українців до механізму гендерного квотування. Проаналізувавши динаміку ставлення до гендерних квот, дослідниці вказують, що динаміка підтримки гендерних квот в українському суспільстві переважно негативна.

З 2005 до 2018 року частка тих, хто підтримує гендерне квотування знизилась з 53% до 37%. Причиною цього може бути те, що питання квот обговорювалися переважно в академічному та громадському гендерному та феміністичному середовищі, але не привертало уваги пересічних громадян, партійних лідерів, депутатів.

Також, результати дослідження демонструють, що жінки у півтора раза частіше підтримують квоти, аніж чоловіки. «У 2005 р. підтримка жінками гендерних квот сягала 60 %, що є найбільшою часткою за увесь період досліджень. У 2018 р. відповідна частка жінок скоротилася до 42 %. Серед чоловіків підтримка гендерних квот зменшилася з 43 % у 2005 р. до 30 % у 2018 р.» (Марценюк, Оксамитна, 2019).

1.5 Перешкоди політичній діяльності жінок

Міжпарламентською спілкою було проведено дослідження, що стосувалось сексизму, насилля та домагань проти жінок політикинь. До дослідження було залучено респонденток з 39 країн (Inter-Parliamentary Union, 2016, с. 2). Насилля політиків визначалось за такими критеріями:

- воно зачіпає жінок через їхній гендер
- є гендерованим за своєю формою (наприклад сексистські загрози та сексуальне домагання)
- має на меті перешкоджання політичній участі жінок

Згідно з результатами дослідження, 81% респонденток зазнавали психологічного насилля, а 44% отримували погрози зґвалтування, смерті, викрадення протягом строку роботи. 65% опитаних зазначали, що вони отримували сексистські зауваження від колег-чоловіків, а також у соціальних мережах, електронною поштою або під час політичних зустрічей. Опитані також стикнулися зі стереотипними уявленнями щодо своєї зовнішності, надмірної або недостатньої жіночності, шлюбного статусу й сімейного життя.

Частина респонденток зазнали й фізичного насилля чи сексуальних домагань. 20% зазначили, що їх могли вдарити, штовхнути чи поранити (часто це відбувалось під час політичних зібрань). Також 20% зазначили, що зазнавали сексуальних домагань, а 7% сказали, що їх намагалися примусити до сексуальних стосунків. Опитані зазначили, що чоловіки могли пропонувати сексуальні стосунки в обмін на політичні переваги (Inter-Parliamentary Union, 2016).

Українські політикині так само зазнають сексистських висловлювань та дискримінаційних практик. Ольга Неманежина, керівниця ГО «Рада жіночих ініціатив», у статті ділилася випадками побутового сексизму, з яким стикалися представниці парламентських партій. Жінки відмічають сексистські висловлювання на кшталт «заміж тобі пора, а то займаєшся всякою тут політикою, жінка має бути в сім'ї», «з такою красунею і робочий день покращується». Також було зазначено про випадки «кулуарщини» - таємні чоловічі зустрічі в некомфортних для жінок місцях, а також вирішення питань між собою та ігнорування жіночої присутності. Було згадано й про випадки внутрішньопартійного насилля, яке залишається замовчуваним (Неманежина, 2019).

Отже, результати досліджень показали, що насилля проти жінок політикинь лишається серйозною проблемою, що більшою чи меншою мірою існує в багатьох країнах, зокрема й в Україні. Це насилля перешкоджає спроможності жінок виконувати свою роботу вільно та безпечно, а також впливає на рівень залучення жінок у політику загалом.

Дослідники стверджують, що жінки-політикині стикаються із рядом викликів як при рекрутингу так і під час власне політичної діяльності. Результати дослідження «Жінки в політиці України на місцевому рівні: шляхи, проблеми, участь» показують проблеми які можуть мати місце при залученні жінок до політичної діяльності. В рамках дослідження було проведено 6 фокус-групових інтерв'ю з жінками-лідерками у політиці.

Серед сфер дискомфорту були виділені такі як подвійне навантаження, гендерні стереотипи, брак часу, низька підтримка громади та інші. Деякі з опитаних вважали, що політиkinі стикаються з сексизмом та подвійними стандартами, однак деякі вважали, що жінки можуть комфортно працювати на рівні з чоловіками (Скорик, 2014).

Підсумовуючи, можна виділити такі основні виклики для українських політиkinь: побутовий сексизм, проблеми з рекрутингом, стереотипи, низька підтримка громади.

Отже, гендерні аспекти політичного процесу почали привертати увагу дослідників та дослідниць починаючи з 1970-х років. Це призвело до перегляду категорій приватного та публічного, перегляду концепту політики та погляд на політику як на владні відносини. Було виявлено, що жінки, які залучені до політики, стикаються як з вертикальною так і з горизонтальною сегрегацією, що унеможлиблює просування по кар'єрним сходинкам.

В Україні існує законодавча база, що сприяє рівному доступу жінок та чоловіків до політичних процесів, зокрема у 2005 році було прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який передбачає утвердження гендерної рівності та недопущення дискримінації за ознакою статі, а в 2019 році було ухвалено Виборчий кодекс України, який передбачав, що у кожній п'ятірці партійного виборчого списку мають бути як чоловіки, так і жінки (не менше двох кандидатів кожної статі). Однак, не зважаючи на це, рівень залученості жінок до політики лишається досить низьким, на що вказують результати міжнародних звітів. Зокрема, у нинішньому скликанні Верховної Ради України 20.3% жінок, а у складі Кабінету Міністрів України 5 жінок: 3 віцепрем'єр-міністерки, а також 2 міністерки.

Говорячи про участь жінок в політиці на місцевому рівні, варто зазначити, що введення встановленої Виборчим кодексом квоти у 40% виявилось показало свою ефективність. Адже це дало змогу збільшити кількість жіночого представництва в тих регіонах, де ситуація з представництвом жінок була найгірша. Однак, зберігається тенденція до вертикальної сегрегація, адже чим вищий рівень рад, тим менший відсоток там жінок.

Загалом слід зазначити, що українці переважно схвально ставляться до участі жінок в політиці. Так, дослідниці вказують на позитивну динаміку підтримки участі жінок в політиці: близько третини респондентів стабільно підтримують думку про необхідність не менше половини жінок серед народних депутатів.

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЩОДО ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ЖІНОК

2.1 Методологічні засади дослідження

Емпіричною базою дослідження стали результати репрезентативного для населення України опитування громадської думки, що було проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у листопаді 2020 року (крім окупованих територій АР Крим, Донецької та Луганської області). Обсяг вибірки становить 2000 респондентів. Метою роботи було з'ясування громадської думки українців щодо участі жінок у політиці, тому цей масив дає змогу дослідити настрої населення після місцевих виборів 2020 року, під час яких була застосована 40% гендерна квота. Також, в ході дослідження було проведено аналіз за допомогою множинної лінійної регресії, аби перевірити чи є соціально-демографічні характеристики чинниками ставлення до політичної участі жінок.

Блок опитника, присвячений громадській думці щодо участі жінок у політиці складався з трьох питань. Змінні використані у дослідженні представлено двома основними групами:

1. Індикатори ставлення до участі жінок в політиці (ставлення до гендерних квот, думка щодо рівних можливостей у політиці між жінками та чоловіками та інші).
2. Контрольні змінні (стать, вік, рівень освіти, регіон проживання).

У таблиці 2.1.1 наведено формулювання питань та перелік контрольних змінних, а також шкали, за допомогою яких вони були виміряні.

Таблиця 2.1.1 Список використаних змінних

Питання	Шкала
<i>Індикатори ставлення до участі жінок в політиці</i>	
Чи погоджуєтеся Ви із нижче наведеними твердженнями? Влада повинна більше уваги приділяти питанням рівності можливостей жінок і чоловіків у суспільстві	«1» - повністю погоджуюся, «5» - повністю не погоджуюсь
Чи погоджуєтеся Ви із нижче наведеними твердженнями? Більша участь жінок у політиці могла б покращити якість державного управління	«1» - повністю погоджуюся, «5» - повністю не погоджуюсь
Чи погоджуєтеся Ви із нижче наведеними твердженнями? Чи погоджуєтеся Ви, що у жінок менше можливостей, ніж у чоловіків стати депутатами місцевих рад і мерами міст?	«1» - повністю погоджуюся, «5» - повністю не погоджуюсь
<i>Контрольні змінні</i>	
Стать респондента	1. Чоловік 2. Жінка
Вік	1. Молодь (від 18 до 30 років) 2. Середній вік (від 30 до 54 років) 3. Старший вік (від 54 років)
Рівень освіти	1. Незакінчена середня 2. Повна середня 3. Середня спеціальна 4. Вища і незакінчена вища
Регіон	1. Захід 2. Центр 3. Південь 4. Схід 5. Донбас

Спираючись на результати попередніх опитувань громадської думки (Марценюк, Оксамитна, 2019), було висунуто такі гіпотези:

- Н1: Жінки демонструють більшу підтримку участі жінок в політиці ніж чоловіки
- Н2: Індивіди молодого та середнього віку більшою мірою підтримують участь жінок в політиці аніж індивіди старшого віку
- Н3: Індивіди з вищою освітою демонструють більшу підтримку участі жінок в політиці ніж чоловіки
- Н4: У Західному регіоні спостерігається більш схвальне ставлення до участі жінок у політиці

2.2 Громадська думка щодо політичної участі жінок

Загалом, результати опитування громадської думки демонструють, що українці здебільшого підтримують ідею більшого залучення жінок до політичної діяльності. Блок опитника включав питання щодо згоди чи незгоди з такими твердженнями:

- Влада повинна більше уваги приділяти питанням рівності можливостей жінок і чоловіків у суспільстві;
- Більша участь жінок у політиці могла б покращити якість державного управління • У жінок менше можливостей, ніж у чоловіків стати депутатами місцевих рад і мерами міст.

Якщо укрупнити категорії та об'єднати відповіді «повністю погоджуюсь» та «радіше погоджуюсь», а також «радіше не погоджуюсь» та «повністю не погоджуюсь», стає видно (див. *таблиця 2.1.1*), що половина опитаних - 55%, вважають, що влада повинна більше уваги приділяти питанням рівності можливостей жінок і чоловіків. Не розділяють таку думку 20% населення. Примітним є також те, що жінки виражають більшу згоду з цим твердженням. Так, згоду виразили 64% жінок та 43% чоловіків,

а серед тих, хто висловив незгоду з твердженням - 14% жінок та 28% чоловіків. Показник критерію Пірсона становить $-0,203$, $\text{sig} = 0,000$, а отже можна говорити про статистично значущу відмінність між чоловіками та жінками. Можливо, причиною цього є недостатня обізнаність чоловіків з викликами, що пов'язані з питанням гендерної рівності в суспільстві. Або ж вони не вбачають необхідності в участі влади в питаннях гендерної рівності, вважаючи, що є більш важливі сфери.

Таблиця 2.2.1 Ставлення до твердження про те, що влада повинна більше уваги приділяти питанням рівності можливостей жінок і чоловіків у суспільстві (розподіл за статтю) (Фонд демократичні ініціативи, 2020, N=2000)

			Загалом
	чоловік	жінка	
Повністю погоджуюся	18,7%	33,9%	27,0%
Радше погоджуюся, ніж не погоджуюся	25,1%	30,6%	28,1%
Важко сказати	21,8%	16,9%	19,1%
Радше не погоджуюся, ніж погоджуюся	20,5%	9,8%	14,6%
Повністю не погоджуюся	7,8%	4,4%	6,0%
Разом	100%	100%	100%

Українці загалом поділяють думку, про те, що більша участь жінок у політиці могла б покращити якість державного управління. З цим погоджуються майже половина опитаних - 47%. Причому, жінки більше схильні розділяти таку думку. Згоду з даним твердженням висловили 60% жінок та 33% опитаних чоловіків. Не розділяють таку думку 23% опитаних, серед них 15% жінок та 33% чоловіків (див. таблиця 2.2.2). Показник критерію Пірсона становить -

0,270, sig = 0,000, а отже різниця показників за статтю є статистично значущою. Можна припустити, що причиною цього є гендерна соціалізація чоловіків та наявність стереотипного сприйняття жінок у політиці. Або ж це може бути пов'язано з низьким публічним обговоренням ролі жінок у прийнятті рішень, їх політичної діяльності, а тому респонденти-чоловіки не обізнані з участю жінок в політиці та не бачать позитивних змін.

Таблиця 2.2.2 Ставлення до твердження про те, що участь жінок у політиці могла б покращити якість державного управління (розподіл за статтю) (Фонд демократичні ініціативи, 2020, N=2000)

			Загалом
	чоловік	жінка	
Повністю погоджуюся	10,0%	28,1%	19,8%
Радше погоджуюся, ніж не погоджуюся	22,7%	31,6%	27,5%
Важко сказати	27,9%	21,3%	24,3%
Радше не погоджуюся, ніж погоджуюся	22,3%	10,6%	15,9%
Повністю не погоджуюся	10,4%	4,0%	6,9%
Разом	100%	100%	100%

Хоча ми не можемо говорити, що жінки є кращими політиками ніж чоловіки, адже чоловіки та жінки не є однорідними групами, та дослідники наводять кілька сфер політики, у яких більша участь жінок відіграє позитивну роль. Наприклад, результати досліджень демонструють, що жінки більше дбають про соціально-економічний розвиток країни. «Більша

кількість політикинь означає й більшу увагу уряду до так званих жіночих питань, а це освіта, сексуальні домагання, репродуктивні права, відпустки по догляду за дитиною тощо» (Стілгварт, Лазарус, 2018).

Аналіз програм на проміжних виборах у США, здійснений Brooking Institution (цит. за Мізіна, 2019) показав: жінки звертають більше уваги на такі потреби електорату:

- освіта (66,2 % жінок проти 51,1 % чоловіків)
- зміна клімату (51,9 % жінок проти 41,6 % чоловіків),
- мінімальна заробітна плата (37,3 % жінок проти 25,5 % чоловіків).

Також, відповідно до результатів дослідження проведеного громадянською мережею «Опора», парламентарки Верховної Ради України за рік роботи проявили кращу результативність, аніж колеги-чоловіки за чотирма з п'яти критеріїв оцінки діяльності депутатів: депутатки були кращими за кількістю виступів, поданих законопроектів і депутатських запитів, рівнем відвідуваності та відповідальності у процесі голосування. Зокрема, В середньому на кожну парламентарку припадає 46 зареєстрованих законопроектів. А середня відвідуваність становить 83,4% серед жінок проти 78,9% у чоловіків. середньої (Вірна, Рибій, 2015).

Результати опитування демонструють, що на думку українців права жінок та чоловіків у політиці не є рівними. Так, більше половини (53% опитаних) поділяють це твердження. Зокрема, дивлячись на розподіл за статтю, 59% жінок зазначили, що у жінок менше можливостей ніж у чоловіків стати депутатами місцевих рад і мерами міст. Серед чоловіків таку думку розділяють 46% опитаних. Незгоду з подібним твердженням висловили 26% опитаних, серед них 21% жінок та 32% чоловіків. Показник критерію Пірсона становить -0,170, sig = 0,000, а отже можна говорити про статистично значущу відмінність між чоловіками та жінками.

Таблиця 2.2.3 Ставлення до твердження про те, що у жінок менше можливостей, ніж у чоловіків стати депутатами місцевих рад і мерами міст (розподіл за статтю) (Фонд демократичні ініціативи, 2020, N=2000)

			Загалом
	чоловік	жінка	
Повністю погоджуюся	15,8%	31,4%	24,3%
Радше погоджуюся, ніж не погоджуюся	29,7%	27,9%	28,8%
Важко сказати	16,6%	15,3%	15,9%
Радше не погоджуюся, ніж погоджуюся	19,9%	14,0%	16,7%
Повністю не погоджуюся	12,0%	7,3%	9,4%
Разом	100%	100%	100%

Результати попередніх досліджень також вказують на те, що жінки політичині стикаються з рядом перешкод, як при рекрутингу так і під час власне політичної діяльності. Результати дослідження « Жінки в політиці України на місцевому рівні: шляхи, проблеми, участь» показують проблеми які можуть мати місце при залученні жінок до політичної діяльності. В рамках дослідження було проведено 6 фокус-групових інтерв'ю з жінками-лідерками у політиці. Серед сфер дискомфорту були виділені такі як подвійне навантаження, гендерні стереотипи, брак часу, низька підтримка громади та інші. Деякі з опитаних вважали, що політичині стикаються з сексизмом та подвійними стандартами, однак деякі вважали, що жінки можуть комфортно працювати на рівні з чоловіками (Скорик, 2014).

Одне з питань опитника стосувалось сфер, у яких жінки найбільше дискриміновані в суспільстві. На думку респондентів, сфера політики є однією з тих сфер, де жінки зазнають найбільше дискримінації. Таку думку поділяють 29% жінок і 20% чоловіків. На подібне питання, щодо дискримінації чоловіків політику як сферу дискримінації вказали 3% чоловіків і 2% жінок. Загалом, серед переліку 10 суспільних сфер, такими, де прояви дискримінації є найбільшими назвали політику -25%, ринок праці - 22%, а також сім'ю – 15.7%. 20% опитаних вважають, що «загалом дискримінація як така відсутня».

Таблиця 2.2.4 Сфери дискримінації жінок та чоловіків в Україні (Фонд демократичні ініціативи, 2020, N=2000)

Запропоновані сфери	Жінки дискриміновані			Чоловіки дискриміновані		
	Жінки	Чол.	Загалом	Жінки	Чол.	Загалом
Політика	29%	20%	25%	2%	3%	3%
Освіта	5%	4%	4%	6%	7%	6%
Економіка	10%	6%	8%	4%	5%	4%
Ринок праці	25%	18%	22%	13%	14%	13%
Релігія	6%	7%	6%	1%	1%	1%
Спорт	2%	2%	2%	1%	2%	1%
Сім'я	18%	14%	16%	4%	6%	5%
Інше	2%	2%	2%	1%	1%	1%
Загалом дискримінація як така відсутня	23%	34%	28%	51%	51%	51%
Важко сказати	18%	17%	18%	20%	23%	22%

Джерело: Переваги та виклики застосування гендерної квоти під час місцевих виборів 2020 року в Україні (Марценюк, Тишко, 2019)

Загалом, з огляду на результати опитування можна зазначити, що українці розглядають політику як суспільну сферу, у якій жінки зазнають дискримінації, а 53% згодні з тим, що у жінок менше можливостей, ніж у чоловіків стати депутатами місцевих рад і мерами міст. Результати демонструють, що загалом українці підтримують ідеї забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків у сфері політики. Так, 55%, вважають, що влада повинна більше уваги приділяти питанням рівності можливостей жінок і чоловіків, а 47% згодні з твердженням, що більша участь жінок у політиці могла б покращити якість державного управління.

2.3 Чинники ставлення до участі жінок в політиці

Описавши загальні характеристики ставлення українців до участі жінок у політиці, далі буде з'ясовано чинники, що можуть впливати на це ставлення. Попередні дослідження вказують на статистично значущу відмінність між ставленням жінок та чоловіків до участі жінок у політиці. Також, результати досліджень вказують і на певні відмінності з огляду на вік, рівень освіти, місце проживання. Так, наприклад, існує тенденція, що зі збільшенням віку чоловіків зростає їхнє переконання, що жінок має бути близько половини.

Таким чином, до незалежних змінних регресійних моделей було включено наступні змінні: стать респондента, вік, рівень освіти та регіон проживання. Стать вимірювалась як дихотомія де «1» - чоловік, «2» - жінка. Вік було згруповано на 3 категорії: молодь (від 18 до 30 років), середній вік (від 30 до 54 років), старший вік (від 54 років). Рівень освіти виміряно категоріями незакінчена середня, повна середня, середня спеціальна, вища і незакінчена вища. До блоку щодо ставлення до участі жінок у політиці в опитнику було віднесено три питання:

- Чи погоджуєтесь ви з твердженням: влада повинна більше уваги приділяти питанням рівності можливостей жінок і чоловіків у суспільстві?
- Чи погоджуєтесь ви з твердженням: більша участь жінок у політиці могла б покращити якість державного управління?
- Чи погоджуєтесь ви з твердженням: у жінок менше можливостей, ніж у чоловіків стати депутатами місцевих рад і мерами міст?

Змінні мали значення від 1 до 5, де 1 – виражало максимальну ступінь згоди, а 5 – максимальну ступінь незгоди. Для побудови регресійної моделі цей блок питань було об'єднано в один індекс ставлення до участі жінок в політиці. Було здійснено перевірку внутрішньої узгодженості шкали за допомогою обчислення коефіцієнту Альфа Кронбаха, що демонструє чи пов'язаний кожен окремий елемент з іншими та з загальним результатом за шкалою (веб-сайт IBM). Показник альфа Кронбаха для сформованого індексу складає 0,765, а отже можна вважати його надійним.

Множинна логістична регресія демонструє, що пояснювальні можливості створеної моделі є доволі низькими (таблиця 2.3.1). Кориговане значення R^2 становить 0,071, що означає, що обрані предиктори пояснюють всього 7% дисперсії. Отже, можна висунути припущення про те, що існують інші змінні, які дадуть більший відсоток пояснення відмінностей в ставленні до політичної участі жінок.

Табл. 2.3.1 Зведення для моделі

Модель	R	R-квадрат	Скорегований R-квадрат	Стандартна похибка
1	0,276 ^a	0,076	0,074	1,142

Далі буде розглянуто значущість впливу кожного з предикторів на ставлення українців до політичної участі жінок.

Модель демонструє (таблиця 2.3.2), що значущими виявились предиктори статі (sig. = 0,000) та регіону проживання (sig. = 0,004). Це підтверджує результати досліджень, та демонструє, що жінки більш схвально ставляться до участі жінок у політиці аніж чоловіки. Якщо респондент чоловік, то значення константи зменшується на 0,619. Це підтверджує висунуту гіпотезу Н1.

Також, невеликий, але статистично значущий вплив має регіон проживання. Очікувалось, що населення на заході України більш схвально ставиться до участі жінок у політиці, тому Н2 частково виправдалась. Коефіцієнт В від'ємний $i = 0,063$.

Було виявлено, що рівень освіти та вік не мають значного впливу на ставлення до ставлення до політичної участі жінок. Це спростовує гіпотезу, Н2 - індивіди молодого та середнього віку більшою мірою підтримують участь жінок в політиці аніж індивіди старшого віку, а також Н3 - індивіди з вищою освітою демонструють більшу підтримку участі жінок в політиці ніж чоловіки.

Таблиця 2.3.2 Чинники ставлення до участі жінок в політиці

	В	Стандартна похибка	t	знач.
Константа	3,948	0,161	24,481	0,000
Стать	-0,619	0,052	-12,000	0,000
Рівень освіти	-0,016	0,032	-0,491	0,624
Регіони	-0,063	0,022	-2,895	0,004
Вік	-0,041	0,035	-1,178	0,239

Підсумовуючи дані дослідження можна зазначити, що громадська думка українців щодо участі жінок в політиці є переважно позитивною, але неоднорідною. Українці розглядають політику як суспільну сферу, у якій жінки зазнають дискримінації, а 53% згодні з тим, що у жінок менше можливостей, ніж у чоловіків стати депутатами місцевих рад і мерами міст. 47% опитаних погоджуються з тим, що більша участь жінок у політиці могла б покращити якість державного управління, а 55%, вважають, що влада повинна більше уваги приділяти питанням рівності можливостей жінок і чоловіків. Однак, у кожному питанні спостерігалось від четверті до майже третини відповідей «важко сказати». Це може свідчити про низький рівень проінформованості громадян про питання участі жінок у політиці та рівного доступу жінок та чоловіків до політики.

Одним із результатів дослідження стало створення моделі чинників ставлення до участі жінок в політиці. Було проаналізовано вплив соціально-демографічних характеристик на те, як респонденти ставляться до участі жінок в політиці. Було виявлено, що чинником впливу на ставлення до участі жінок в політиці є стать. Жінки більш схвально ставляться до участі жінок в політиці, аніж чоловіки. Це підтверджує гіпотезу H1: про те, що жінки демонструють більшу підтримку участі жінок в політиці ніж чоловіки. За результатами дослідження доцільно рекомендувати створювати більше освітніх програм про рівну участь жінок та чоловіків у політиці направлених саме на чоловіків. Також, статистичну значущість мав і предиктор регіону, що підтверджує гіпотезу H4: у Західному регіоні спостерігається більш схвальне ставлення до участі жінок у політиці. Вік та рівень освіти виявились статистично незначущими. Отже гіпотези H2 та H3 не підтверджуються.

ВИСНОВКИ

Починаючи в 1970-х років дослідники та дослідниці почали звертати увагу на гендерні аспекти політики. Це призвело до перегляду категорій приватного та публічного, перегляду концепту політики та погляд на політику як на владні відносини. Також, дослідники звертають увагу на взаємозв'язок гендеру та влади. Загалом, чоловіки як група є тими, хто мають владу, хоч деякі з чоловіків і відчують, ніби вони позбавлені влади. Жінки розглядаються як група, що позбавлена влади. Інститути, зокрема й політичні конструюють та відтворюють гендеровану інституційну логіку, що продовжує тенденцію виключення жінок. Також, жінки, що залучені до політики стикаються як з вертикальною так і з горизонтальною сегрегацією, що унеможлиблює чи ускладнює просування по кар'єрним сходам.

Рівні можливості гарантовано Статтею 24 Конституції України. У 2005 році було прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який передбачає утвердження гендерної рівності та недопущення дискримінації за ознакою статі, а в 2019 році було ухвалено Виборчий кодекс України, який передбачав, що у кожній п'ятірці партійного виборчого списку мають бути як чоловіки, так і жінки (не менше двох кандидатів кожної статі). Однак, не зважаючи на це, рівень залученості жінок до політики лишається досить низьким, на що вказують результати міжнародних звітів. За даними Міжпарламентської спілки Україна займає 116 місце (зі 187) за кількістю жінок в парламенті. Нині в українському парламенті 20.3% жінок, що є найбільшим показником за історію України. Однак, зберігається тенденція до вертикальної сегрегація, адже чим вищий рівень рад, тим менший відсоток там жінок. У нинішньому складі Кабінету Міністрів України 5 жінок: 3 віцепрем'єр-міністерки, а також 2 міністерки. Також, за даними Міжнародного звіту з глобального гендерного розриву (The Global Gender Gap Report) , що фіксує глобальний гендерний розрив,

станом на 2021 рік Україна займає 74 місце в загальному рейтингу та 103 місце у рейтингу політичних прав та можливостей. Серед 4 показників, що формують рейтинг, ситуація з політичною репрезентацією найгірша.

Результати досліджень громадської думки щодо участі жінок в політиці вказують на те, що українці переважно схвально ставляться до участі жінок в політиці. Так, дослідниці вказують на позитивну динаміку підтримки участі жінок в політиці: близько третини респондентів стабільно підтримують думку про необхідність не менше половини жінок серед народних депутатів.

Результати проведеного аналізу демонструють, що громадська думка українців щодо участі жінок в політиці є переважно позитивною, але неоднорідною. Українці вважають, що політика є однією з тих сфер, де жінки зазнають найбільше дискримінації.

53% українців згодні з тим, що у жінок менше можливостей, ніж у чоловіків стати депутатами місцевих рад і мерами міст. 47% опитаних погоджуються з тим, що більша участь жінок у політиці могла б покращити якість державного управління, а 55%, вважають, що влада повинна більше уваги приділяти питанням рівності можливостей жінок і чоловіків.

Однак, у кожному питанні спостерігалось від 16% до 28% відповідей «важко сказати». Це може свідчити про низький рівень поінформованості громадян про питання участі жінок у політиці та рівного доступу жінок та чоловіків до політики.

Також, одним із результатів дослідження було створення моделі чинників ставлення до участі жінок в політиці. Виявилось, що змінною, що спричиняє статистично значущу відмінність є стать. Жінки більш схвально ставляться до участі жінок в політиці, аніж чоловіки. Також, невелику, але статистично значущу роль відіграє змінна регіону проживання. Отже це підтверджує гіпотезу про те, що на заході країни ставлення до участі жінок

у політиці є більш схвальним. Предиктори віку та рівня освіти виявились статистично незначущими. Отже, можна зробити висновок, що на ставлення українців до участі жінок в політиці впливають й інші фактори, окрім соціально-демографічних змінних охоплених анкетною.

За результатами дослідження доцільно висунути рекомендацію для політичних партій, громадських діячів та інших стейкхолдерів щодо створення освітніх програм, що сприятимуть промоції гендерної рівності в політиці, також слід направити увагу на програми, що будуть направлені на чоловіків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Верховна Рада України. (2001, 5 квітня). *Закон України «Про політичні партії»*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
- Верховна Рада України. (2005, 8 вересня). *Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2866-15>
- Верховна Рада України. (2015, 14 липня). *Закон України «Про місцеві вибори»*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
- Верховна Рада України. (2019, 19 грудня). *Виборчий кодекс України*. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
- Верховна Рада України. (1996, 28 червня). *Стаття 24 Конституції України*. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
- Вірна, Н., & Рибій, О. (2015). *4:1 на користь депутаток: за рік парламентарки спрацювали краще за колег-чоловіків*. Режим доступу: <https://rada.opora.ua/org/novyny/novini/8533-41-na-koryst-deputatok-za-rik-parlamentarky-spratsiuvaly-krashche-za-koleh-cholovikivparlamentarky-verkhovnoi-rady-ukrainy-za-rik-roboty-proiavuly-krashchu-rezultatynist-anizh-kolehy-choloviky-za-chotyрма-z-piaty-kryteriiv-otsinky-diialnosti-deputativ-vi>
- Гендерний моніторинг на місцевих виборах в Україні 25 жовтня 2020 року*. Український Жіночий Фонд. (2020) Режим доступу: https://uwf.org.ua/news-11916/?fbclid=IwAR21zTGtgXogOUjomSWJNDjTKID9YJVXQEdtpjwZozGTnoozjmDwW__NEc4
- Жеребкина, И. А. (Ред). (2001). *Введение в гендерные исследования. Ч. I: Учебное пособие*. Санкт Петербург: Алетейя.
- Чірілло, Дж. (2019). *Звіт. Гендерний Аналіз Політичного Та Виборчого Процесу в Україні*. International Foundation for Electoral Systems.
- Здравомыслова, Е. А., Темкина, А. А. (1996). *Теоретические подходы к проблеме политического участия: гендерное измерение // Гендерное измерение социальной и политической активности в переходный период (сборник научных статей)*. Санкт-Петербург: Центр независимых социальных исследований. Режим доступу: http://www.a-z.ru/women/texts/temkin_ir.htm
- Кімел, М. (2003). *Гендероване суспільство*. Київ: Сфера.

- Костюченко, Т., Марценюк, Т., & Оксамитна, С. (2014). *Жінки у політиці в Україні та Грузії: громадська думка і мережева підтримка*. Режим доступу
https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3200/Kostiuchenko_Zhinky_v_politytsi%20.pdf?sequence=1
- Лейк С., Готофф Д., Пондел К. (2013) Результати загальнонаціонального опитування «Погляд на вибори 2012 року. Роль жінок в політиці та уряді». Режим доступу: <https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI-Women-Survey-UKR.pdf>
- Темкина, А. А., Роткирх А. (2002). *Советские гендерные контракты и их трансформация в современной России. Социологические исследования* № 11. С. 4-14. Режим доступу:
<http://ecsocman.hse.ru/data/714/201/1218/002Temkina.pdf>
- Маерчик, М., Плахотнік, О., Ярманова, Г. (2017). *Гендер для медій. Підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей*. Київ: Критика.
- Марценюк Т. (2019). *Механізми збільшення кількості жінок у політиці*
 Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/mehanizmi-zbilshennya-kilkosti-zhinok-u-polititsi-134918.html>
- Марценюк, Т. (2019а). *Міжнародний досвід запровадження гендерних квот та українські реалії*. Режим доступу
<https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/mizhnarodniy-dosvid-zaprovadzhennya-gendernih-kvot-ta-ukrainski-realii-134924.html>
- Марценюк, Т. (2019б). *Залученість жінок у політику в Україні: суспільні, партійні та індивідуальні чинники*. Режим доступу
<https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zaluchenist-zhinok-u-politiku-v-ukraini-suspilni-partiyni-ta-individualni-chinniki-134949.html>
- Марценюк, Т., & Оксамитна, С. (2019). *Громадська думка щодо гендерних квот та жінок в політиці в Україні. NaUKMA Research Papers. Sociology*, 2, 3–15. <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2019.2.3-15>.
- Марценюк, Т., & Тишко, І. (2021). *Переваги та виклики застосування гендерної квоти під час місцевих виборів 2020 року в Україні*. VoxUkraine. Режим доступу <https://voxukraine.org/perevagy-ta-vyklyky-zastosuvannya-gendernoyi-kvoty-pid-chas-mistsevyh-vyboriv-2020-roku-v-ukrayini/?fbclid=IwAR0jHBa3S863iGMGIpSgkkPzcPoDd4ILe-t1sDtgIDDXwI5cvQJ2xZcy-vE>

- Мельник, Т. М. (2004). Гендер у політиці. У Скорик М. М. (ред.), *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (сс. 219-266). Київ: К.І.С.
- Міжнародний документ «Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок». Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207
- Мізіна, Д. (2019). *Чому варто голосувати за жінок?* Гендер в деталях. Режим доступу: https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/chomu-varto-golosovati-za-zhinok-134921.html#_ftnref6
- Музер, Р. Дж. (2003) *Влияние избирательных систем на представительство женщин в посткоммунистических государствах*. Режим доступу: <http://www.owl.ru/win/books/genderpolicy/mooser.htm#7>
- Неманежина, О. (2019) *Приниження, підлість, погрози і домагання: через що насправді проходять українські політикині*. Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/prinizhennya-pidlist-pogrozi-i-domagannya-cherez-scho-naspravdi-prohodyat-ukrainski-politikini-134928.html>
- Оксамитна, С. (2005). *Гендерні аспекти праці та політики у дзеркалі громадської думки*. Retrieved June 13, 2022, from https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9932/Oksamytna_Ghenderni_aspekty_praci.pdf?sequence=1
- Попович, Д. (2020). *Як змінювався гендерний склад Ради останні 30 років*. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/06/infografika/polityka/yak-zminyuvavsya-hendernyj-sklad-rady-ostanni-30-rokiv>
- Скорик, М.М. (2014). *Жінки в політиці України на місцевому рівні: шляхи, проблеми, участь. Аналітичний звіт за результатами роботи шести фокус-груп за участю жінок – депутаток та кандидаток в депутати обласних, міських та районних рад*. Київ: ТОВ «ІТЕМ ЛТД». Режим доступу https://wcunetwork.org.ua/public/upload/files/1398666454_WCU_politika_fin.pdf
- Троян, І. (2015). *Гендерні квоти проти статусу-кво: доступ жінок до політики*. Режим доступу <https://commons.com.ua/ru/genderni-kvoti-proti-statusu-kvo-dostup-zhinok-do-politiki/>

- Чикалова, У. І. (2001). Гендерная проблематика в политической теории. У Жеребкина, И. А. (ред.), *Введение в гендерные исследования. Учебное пособие* (сс.80-107). Харьков: ХЦГИ.
- Ярош, О. (2018). *Чи існує дружня до жінок виборча система?* Режим доступу <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/chi-ismue-druzhnya-do-zhinok-viborcha-sistema-134827.html>
- Як змінювався гендерний склад Кабміну за час незалежності України.* Слово і Діло. (2020). Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/06/infografika/polityka/yak-zminyuvavsya-hendernyj-sklad-kabminu-chas-nezalezhnosti-ukrayiny>
- Як змінювався гендерний склад Ради за останні 30 років.* Слово і Діло. (2020). Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/06/infografika/polityka/yak-zminyuvavsya-hendernyj-sklad-rady-ostanni-30-rokiv>
- Dahlerup, D. (1988). *From a Small to a Large Minority: Women in Scandinavian Politics.* *Scandinavian Political Studies*, 11(4), 275-298.
- ІВМ документація. (n.d.). *Аналіз надійності.* Режим доступу <https://www.ibm.com/docs/ru/spss-statistics/SaaS?topic=features-reliability-analysis>
- Inter-Parliamentary Union. (2016). *Sexism, harassment and violence against women parliamentarians.* Retrieved from <http://archive.ipu.org/pdf/publications/issuesbrief-e.pdf>
- Inter-Parliamentary Union. (2020). *Women in National Parliaments.* Retrieved from <https://data.ipu.org/women-ranking?month=2&year=2020>
- Lorber, J. (1995). *Paradoxes of gender.* Yale University Press.
- Matland, R. E., Studlar, D. T., (1996). The Contagion of Women Candidates in Single Member and Multi-Member Districts. *Journal of Politics* 58 (3), 707-733. P.709.
- RatingPRO (2015). *Аналіз демографічної структури місцевих рад – 2015.* Режим доступу: http://ratingpro.org/research/analiz_demografichnoi_struktury_miscevyh_rad-2015.html
- Steigerwalt, A., & Lazarus, J. i. (2018). *Do women make better political representatives than men?* World Economic Forum. Режим доступу: <https://www.weforum.org/agenda/2018/03/why-you-should-vote-for-a-woman-in-2018/>

United Nations Ukraine. (2016). *Цілі сталого розвитку*. Режим доступу
[https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-
development-goals.html](https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html)

World Economic Forum. (2021). *The Global Gender Gap Report*

Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf